

Л. М. Мінакова

Структурна-семантычная характарыстыка тэхнічных тэрмінаў-словазлучэнняў

У артыкуле аналізуюцца полікампанентныя тэхнічныя тэрміны паводле семантыкі і структурнай арганізацыі. Спыняецца ўвага на праблеме суаднесенасці тэрмінаў-словазлучэнняў і фразеалагізмаў, тыпах семантычных адносін паміж кампанентамі комплексных тэрмінаадзінак. Вызначаюцца прадуктыўныя і непрадуктыўныя структурна-граматычныя мадэлі шматслоўных тэрміналагічных намінацый.

У сінтагматычным плане мовы сістэмныя сувязі лексем рэалізуюцца праз іх лексіка-граматычную спалучальнасць. Даны тып сістэмных сувязей і адносін у любой рэальнай тэрміналогіі рэалізуецца на ўзроўні тэрміналагічных словазлучэнняў, разнастайных паводле семантыкі і структуры. Тэрмін-словазлучэнне абазначае адзінае складанае паняцце, больш вузкае, канкрэтнае, чым адпаведнае родавае, што абазначаецца тэрмінам-словам. Элементы тэрміналагічнага словазлучэння функцыянуюць не ізалявана, а ў спалучэнні адно з адным. Спалучальнасць іх заснавана перш за ўсё на сінтагматычных сувязях слоў, што па сваёй прыродзе з'яўляюцца экспліцытнымі (відавочнымі), паколькі рэалізуюцца паміж тымі элементамі выказвання, якія ўтвараюць паслядоўны лінейны ланцужок – знешнюю сінтагму.

Як вядома, сярод патрабаванняў, што прад'яўляюцца да тэрміна, важнае месца займае патрабаванне сцісласці. Многія даследчыкі да найбольш сур'ёзных недахопаў тэрміналогіі адносяць тэндэнцыю да ўжывання шматлікіх словазлучэнняў. Бясспрэчна, было б ідэальным такое становішча ў тэрмінасістэме, пры якім кожнаму паняццю адпавядала б яго сціслае, дакладнае абазначэнне. Але ў большасці выпадкаў гэта немагчыма, паколькі працэс дыферэнцыяцыі паняццяў навукі і тэхнікі з'яўляецца аб'ектыўнай перадумовай выкарыстання комплекснай намінацыі, якая імкнецца да дакладнага абазначэння данага паняцця. Утварэнне шматслоўных тэрміналагічных адзінак дыктуецца неабходнасцю мець строгую дакладную дэфініцыю. Гэты

спосаб утварэння намінацый, пры якім новыя элементы тэрмінасістэмы ўзнікаюць шляхам спалучэння слоў, называецца сінтаксічным і ў любой галіновай тэрміналогіі валодае найбольшай прадуктыўнасцю.

Можна сцвярджаць, што па сваіх унутраных прыметах шматслоўныя тэрміны блізкія да свабодных словазлучэнняў агульнаўжывальнай лексікі. “Тэрміналагічныя словазлучэнні гэтак жа, як і свабодныя словазлучэнні, выражаюць і абазначаюць састаўное, але адзінае паняцце, асобныя кампаненты шматслоўнай тэрміналагічнай адзінкі выражаюць істотныя прыкметы навуковага паняцця, агульнае значэнне тэрміналагічнага спалучэння вызначаецца семантыкай асобных элементаў. Асноўнай рысай шматслоўных тэрміналагічных адзінак, якая дазваляе выдзеліць іх у асобны клас, з’яўляецца сувязь са спецыяльным паняццем “ [1, с. 59].

Па пытанні суаднесенасці тэрміналагічных словазлучэнняў з фразеалагізмамі ў лінгвістычнай літаратуры існуюць процілеглыя пункты погляду. Рад даследаванняў характарызуецца дыферэнцыраваным падыходам да гэтай праблемы і даказвае правамернасць аднясення асобных састаўных тэрмінаў у склад фразеалагізмаў. Гэта звязана ў першую чаргу з імем акадэміка В.У. Вінаградава, які многія тэрміны-словазлучэнні разглядае ў межах фразеалогіі, абумоўліваючы гэта прамой суаднесенасцю іх з прадметам і намінацыйнай функцыяй [2, с.132]. Як сцвярджае С.І. Ожагаў, да фразеалогіі адносяцца пераасэнсаваныя спецыяльныя словазлучэнні тыпу *кароткае замыканне, высакародныя металы*. Тэрміны ж непераасэнсаваныя, як *плошча нагрэву, тэмпература плаўлення* фразеалагізмамі не з’яўляюцца [3, с. 216–217]. Такой жа думкі прытрымліваецца І.Я. Лепешаў, які да разрады фразеалагізмаў адносіць састаўныя тэрміны, што ўзніклі са свабодных словазлучэнняў у выніку іх метафарычнага пераасэнсавання (тыпу *антонаў агонь, божая кароўка, гусіныя лапкі* і інш.). За межамі фразеалогіі застаюцца полікампанентныя найменні, у складзе якіх словы не страчваюць лексіка-семантычнай самастойнасці (*атамная энергія, вуглякіслы газ* і інш.) [4, с.13]. М.М. Шанскі адзначае, што лічыць састаўныя тэрміны адной з груп фразеалагічных зваротаў можна з экспрэсіўна-стылістычнага пункту погляду, але ні ў якім разе не паводле іх семантычнай злітнасці. Сярод тэрмінаў – фразеалагізмаў даследчык вылучае зрашчэнні, адзінствы, спалучэнні і выразы [5, с. 64]. В.М. Сяргеўніна тэрміналагічныя словазлучэнні падзяляе на свабодныя, устойлівыя і фразеалагічныя. На яе думку, свабодныя полікампанентныя намінацыі характарызуюцца поўнай выводнасцю значэння спалучэння ў цэлым з сумы значэнняў яго кампанентаў.

Устойлівыя спалучэнні таксама маюць значэнне, што цалкам выводзіцца са значэнняў элементаў словазлучэння. Але паслядоўнасць кампанентаў у гэтых спалучэннях не можа быць зменена без змены сэнсу ўсяго словазлучэння. Фразеалагічныя словазлучэнні валодаюць цэласным значэннем, што не выводзіцца з сумы значэнняў іх кампанентаў [6, с. 49–50].

Частка даследчыкаў даказвае правамернасць разгляду ўсіх састаўных тэрмінаў у складзе фразеалагізмаў. Напрыклад, С.Д. Бераснеў лічыць, што паняцце *тэрміналагічная фразеалогія* правамерна ў той жа ступені, як і паняцце *тэрміналагічная лексіка*. Ён сцвярджае, што ўласна тэрмінам можа быць толькі слова, а словазлучэнне – гэта ўжо фразеалагічная адзінка ў сістэме тэрміналогіі, а не тэрмін. Але паколькі такія словазлучэнні выконваюць функцыю тэрмінаў, іх неабходна далучыць да тэрміналагічнай фразеалогіі і па функцыянальнай прымеце адмежаваць ад фразеалогіі агульнай (нетэрміналагічнай) [7, с. 134]. А. Д. Хаюцін прапануе называць тэрміны-словазлучэнні не фразеалагічнымі, а фразеалагізаванымі словазлучэннямі і групуваць іх па ступені ўстойлівасці і актуалізацыі [8, с. 88–89].

Другая група вучоных выводзіць састаўныя тэрмінаадзінкі ва ўсёй іх сукупнасці за межы фразеалогіі. Асноўны крытэрыі адмежавання фразеалагічных адзінак ад іншых тыпаў злучэння слоў яны бачаць у вобразнасці, а паколькі тэрміны не валодаюць гэтай прыметай, яны не могуць быць аднесены да фразеалагізмаў. На думку Е.Н.Талікінай, тэрміналагічнае словазлучэнне і фразеалагічная адзінка ў моўнай сістэме займаюць рознае становішча ў адпаведнасці з адрозненнем іх прыроды, анталагічнага зместу. Яны з'яўляюцца моўнымі элементамі рознай якасці, і іх сістэмныя адносіны можна ахарактарызаваць як суадносіны лінгвістычных адзінак розных узроўняў лексічнай сістэмы [9, с. 10].

Паводле семантычнай злітнасці кампанентаў тэрміналагічныя словазлучэнні падзяляюцца намі на свабодныя і ўстойлівыя. Свабоднымі полікампанентнымі тэрмінамі мы лічым такія, агульнае значэнне якіх абумоўлена значэннем кожнага слова. Элементы шматслоўнай намінацыі могуць ужывацца самастойна, па-за межамі данай канструкцыі, рэалізуючы пры гэтым такую ж семантыку (тыпу *аператар білінейны, а.інтэгральны, а.пераўтварэння, а. поля, а.эліптычны; станок агрэгатны, с.бурыльны, с.гайканаразны, с.дрэваапрацоўчы, с. для наразання канічных шасцераў і інш.*). Як бачым, прыярытэтнай базай адлюстравання неабмежаваных валентнасных магчымасцей выступаюць пераважна субстантыўныя

словазлучэнні, паколькі функцыю наймення спецыяльнага паняцця часцей за ўсё выконвае назоўнік. Другасныя кампаненты абазначаюць спецыфічныя прыметы, якасці наймення ў залежнасці ад вонкавай формы, знешняга выгляду, размяшчэння, прыналежнасці, прызначэння, функцыі і г. д. Кола лексічнай спалучальнасці кампанентаў устойлівых словазлучэнняў абмежавана канкрэтнымі моўнымі адзінкамі, ядзерны або дыферэнцыяльны элемент якіх выкарыстоўваецца ў пераносным значэнні, характарызуецца звязным ужываннем і валодае абмежаванай лексічнай і сінтаксічнай валентнасцю (*агнявая кропка* ‘кулямёт, мінамёт, артылерыйская гармата, размешчаныя на агнявой пазіцыі’; *скрытая камера* ‘здымка кіна-ці фотаапаратам, калі той, каго здымаюць, не ведае аб гэтым’). Такі ж тып спалучальнасці элементаў на ўзроўні семантычнай арганізацыі, на нашу думку, уласцівы і полікампанентным назвам, якія В.М. Сяргеўніна прапануе лічыць тэрміналагічнымі ўстойлівымі словазлучэннямі [6, с. 49–50]. Яны, як і свабодныя словазлучэнні, маюць значэнне, што поўнаасцю выводзіцца са значэнняў усіх яго кампанентаў. Але змена парадку слоў у гэтых полікампанентных назвах прыводзіць да парушэння сэнсу ўсяго словазлучэння: *блюмінг з вялікім пад’ёмам верхняга валка, кран маставы для пад’ёму і транспартавання вагонаў* і інш.

Прытрымліваючыся класіфікацыі В.Г. Захаравай [10, с.100–102], у даследаванні мы вылучылі наступныя тыпы семантычных адносін паміж кампанентамі тэхнічных тэрмінаў-словазлучэнняў: а) уласнаазначальныя. Дыферэнцыяльны (або дыферэнцыяльныя) кампанент(ы) паказвае (паказваюць) на разнастайныя квалітатыўныя характарыстыкі прадмета: *адлюстравальнік лазерны, пенапласт мяккі, перамычка дугападобная*; б) тэмпаральныя. У гэтым выпадку дыферэнцыяльны кампанент паказвае на адпаведныя часавыя прыметы: *перанос адначасовы, апусканне бесперапыннае, пакрыццё часовае*; в) лакальныя. Спецыфічны кампанент паказвае на месцазнаходжанне прадмета: *пакрыццё знешняе, палет за воблакамі, памутненне унутранае*; г) кандыцыянальныя. Спецыфічны кампанент паказвае на ўмовы або стан працякання дзеяння, працэсу: *абточка на такарным аўтамаце*; д) аб’ектныя. Гэты тып характарызуецца непасрэднай накіраванасцю на аб’ект: *асадка фундамента, аслабленне люстраной частаты, пракол шыны*; е) інструментальныя. Адметнай рысай гэтага віду семантычных адносін з’яўляецца тое, што ад’юнкт паказвае на прыладу дзеяння: *адбельванне двухвокісам хлору, ацвярджэнне масел гідрыраваннем, адключэнне напружаннем*; ж) лінейныя (адносіны напрамку). Дыферэнцыяльны кампанент

показвае напрамак дзеяння: *пад'ём вертыкальны, разліўка гарызантальная*. Даны тып характарызуецца наяўнасцю ўдакладняльных лінейных прымет, якія паказваюць на розныя відавныя формы руху. Яны асацыіруюцца з формай пэўнага прадмета, заключанай у сэнсавым змесце спецыфічнага кампанента : *шахматная клёпка*; з) квантатыўныя. Даны тып адносін паказвае колькасць прыёмаў, спосабаў, інструментаў: *сумесеўтварэнне першаразовае; зачыстка шматразовая*; і) мадальныя. Даны тып перадае спосаб выканання або актуалізуе прымету прадмета. Прадуктыўнымі для яго з'яўляюцца наступныя ад'юнкты: ручны, механічны, групавы, праграмны, селекцыйны: *цынкаванне гальванічнае, клёпка ручная, умацаванне механічнае*; к) абсентыўныя. Прадстаўлены словазлучэннямі, у якіх ад'юнкты выражаны прыметнікам з прэфіксам *без-* (*бес-*), які паказвае на адсутнасць прыметы : *безапочная фармоўка, супраціўленне безындуктыўнае*.

Як паказвае аналіз, тэхнічныя тэрміны-словазлучэнні (ТС) неаднародныя па сваёй структуры. Назіранні над састаўнымі тэрмінамі паказваюць, што найбольш ужывальным структурным тыпам іх выступаюць двухслоўныя найменні з ядзерным кампанентам назоўнікам. Субстантыўныя ТС прадстаўлены разнастайнымі ў структурна-граматычным плане мадэлямі, найбольш прадуктыўнымі сярод якіх з'яўляюцца наступныя:

двухкампанентныя: 1) прым. + наз.: *апорны ціск, гідрамеханічная трансмісія, цягавы фактар, эжэктарны свердзел* і інш.; 2) наз.+ наз. родн. скл.: *аналізатар палёту, развязка антэн, транспарцёр цюкоў, шчыт апалубкі* і інш. Асобную групу тэрміналагічных адзінак гэтай мадэлі складаюць намінацыі эпанімічнага характару, якія ў данай сферы валодаюць значнай прадуктыўнасцю, паколькі менавіта тэхніцы ўласціва найбольшая колькасць адкрыццяў. Функцыю залежнага кампанента ў іх выконваюць уласныя імёны, якія ўказваюць на аўтараў-вынаходнікаў: *аналіз Фур'е, гіраскоп Фуко, рухавік Ванкеля, свечка Гефнера, тэлескоп Шміта, электрапеч Жыро* і інш.;

трохкампанентныя: 1) прым. + прым. + наз.: *гравівальны электронны аўтамат, пераходны лінейны трансфарматар, дыскавая фазавая фрэза* і інш.; 2) наз.+ прым. родн. скл. + наз. родн. скл.: *агрэгат высокага ціску, зарад выбуховага рэчыва* і інш.; 3) прым. + наз. + наз.родн. скл.: *аварыйны прывод руля, люстрыны відарыс антэны, пагрузачная вышыня кузава* і інш.; 4) наз. + наз. родн. скл. + наз.родн. скл.: *аналізатар спектра імпульсаў, мантаж лініі электраперадачы* і інш.;

чатырохкампанентныя: 1) прым. + прым. + прым. + наз.: *аэрадромны перасовачны электрычны агрэгат, ультрагукавы тэрапеўтычны ўніверсальны апарат, закрыты дыскавы тармажны механізм і інш.*; 2) прым. + наз. + прым. родн. скл. + наз. родн. скл.: *сталеплавільны агрэгат бесперапыннага дзеяння, размеркавальны вал выпускных клапаў, віртуальны ціск папярэдняга ўшчыльнення і інш.*; 3) наз. + прым. родн. скл. + прым. родн. скл. + наз. родн. скл.: *агрэгат бесперапыннага гарачага ацынкавання, аналізатар дымавых топачных газаў, генератар тэлевізійнага выпрабавальнага сігналаў і інш.*; 4) наз. + наз. родн. скл. + прым. родн.скл. + наз. родн. скл.: *агрэгат упырску водаметанолавай сумесі, апарат ўзнаўлення магнітнай фанаграмы, далёкасць дзеяння радыёлакацыйнай станцыі і інш.*

Сярод непрадуктыўных мадэлей ТС можна назваць наступныя: двухкампанентныя:

1) наз. + прын. + наз. родн.скл.: *аўтаклаў для фарбавання, аўтамат без памяці*; 2) наз. + прын. + наз. у він. скл.: *перацяканне праз няшчыльнасці, плаўка на канцэнтрат*; 3) наз.+ наз. у тв. скл.: *сілкаванне палівам*; 4) наз.+ прын. + наз. у тв. скл.: *плата з кантактамі*; 4) наз. + прын. + наз. месн. скл.: *аўтасуправаджэнне па далёкасці, перацягванне пры пасадцы, пластыкацыя на вальцах і інш.*;

трохкампанентныя: 1) наз.+ прын. + прым. тв. скл. + наз.тв. скл.: *абанемент з дадатковым апаратам*; 2) наз. + прын. + наз. родн. скл. + наз. родн. скл.: *аўтаклаў для прапіткі шпал*; 3) наз. + прын. + наз. тв.скл. + наз. родн. скл.: *аўтаклаў з цыркуляцыяй наветра*; 4) наз. + прын. + прым. родн. скл. + наз. родн. скл.: *аўтамат для дугавой зваркі*; 5) наз. + прын. + прым. месн. скл. + наз. месн. скл.: *аўтасуправаджэнне па вуглавых каардынатах, аліціраванне ў цвёрдым асяроддзі і інш.*;

чатырохкампанентныя: 1) наз.+ прын. + прым. тв.скл. + прым. тв. скл. + наз. тв. скл. : *аўтагенератар з індуктыўнай адваротнай сувяззю*; 2) наз. + прын. + наз. родн. скл. + наз. родн. скл. + наз. тв. скл.: *аўтамат для фармавання вырабаў раздзіманнем*; 3) наз. + наз. родн. скл. + наз. родн. скл. + прын. + наз. родн. скл.: *аўтамат перапуску наветра з кампрэсара*; 4) наз. + прын. + займ. тв. скл. + прым. тв. скл. + наз. тв. скл.: *аўтамабіль з усімі вядучымі коламі і інш.*

Непрадуктыўную групу пяці-, шасці- і больш кампанентных тэрмінаў складаюць найменні - словазлучэнні, якія з'яўляюцца складанымі кампазіцыямі, утворанымі на базе традыцыйна двух- і трохчленных апорных словазлучэнняў. Агульнае значэнне ўсіх гэтых утварэнняў складаецца з фіксаваных значэнняў яго кампанентаў: *база*

збліжаных восей шасціколавага аўтамабіля, дарожны аўтамабільны рухомы састаў звычайнай праходнасці, рукаятка з вінтам рэгулявання нахілу спінкі сядзення вадзіцеля, рычаг пераключэння святла фар і светлавой сігналацыі фарамі і інш. В.П. Даніленка, вылучаючы дзесяць асноўных прадуктыўных мадэлей тэрмінаў-словазлучэнняў, звяртае ўвагу на тое, што ў практычнай тэрмінатворчасці можна сустрэць мноства іншых, больш ускладненых па структуры намінатыўных адзінак, але іх нельга расцэньваць як нармальную з'яву, як тыповыя тэрміны [11, с. 133].

Даследуючы тэрміны – словазлучэнні, нельга не адзначыць, што пры практычным іх выкарыстанні ўзнікае непазбежнасць эліпсісу – выпадзення часткі структурных элементаў словазлучэнняў. У першую чаргу адбываецца замена відавога тэрміна родавым: *гарадскі аўтобус, прыгарадны аўтобус, турысцкі аўтобус – аўтобус*. Эліпсіс тэрмінаў можа суправаджацца зменай элементаў, што ўваходзяць у яго састаў. Так, замест назвы *механізм счаплення* выкарыстоўваецца адзінка *счапленне*. У дадзеным выпадку найменне ўтвараецца за кошт іншай склонавай формы асноўнага элемента былога словазлучэння (*счапленне* замест *счаплення*). Лексема *махавік* з'явілася як скарачаная назва словазлучэння *махавое кола*. На базе відавога паказчыка (прыметніка) састаўной тэрмінаадзінкі суфіксальным спосабам утварыўся назоўнік *махавік*, які аб'ядноўвае ў сабе родавыя і відавныя прыкметы спалучэння слоў (аналагічна *пускач – пускавы рухавік*). Пры эліпсісе можа назірацца перанос прыкмет з часткі на цэлае: *аўтамабіль з карбюратарным рухавіком – карбюратарны аўтамабіль, аўтамабіль з дызельным рухавіком – дызельны аўтамабіль*.

Пры выкарыстанні полікампанентных тэрмінаадзінак практуецца ўжыванне такога своеасаблівага “сінтэтычнага спосабу”, як камбінацыя словазлучэнняў і літарных кампанентаў: *шарнір тыпу “Р”, шарнір тыпу “РС”, V-падобнае размяшчэнне цыліндраў, А-падобны рычаг, ККД цеплавога рухавіка*. Разглядаючы тэрміны данай структуры, робім вывад, што яны пабудаваны па прынцыпе моўнай эканоміі для больш лаканічнай, сціслай характарыстыкі механізмаў, працэсаў, дзеянняў.

Аналіз фактычнага матэрыялу дазваляе нам гаварыць аб надзвычай вялікай прадуктыўнасці сінтаксічнага спосабу ўтварэння тэхнічных тэрмінаў. Наяўнасць шматслоўных найменняў сведчыць аб тым, што тэхніка мае патрэбу ва ўсё больш дэталізаваным апісанні разнастайных аб'ектаў рэчаіснасці. Пэўным плюсам на карысць стварэння шматслоўных тэрмінаў служаць і тыя абставіны, што

падобныя адзінкі намінацыі валодаюць такой важнай для тэрміна якасцю, як адназначнасць. Сярод тэрмінаў-словазлучэнняў у тэхнічнай тэрміналогіі існуюць разнастайныя тыпы паводле семантычных адносін паміж кампанентамі, паводле валентнасных магчымасцей ядзернага кампанента. Перавага ва ўтварэнні комплексных намінацый аддаецца двух- і трохкампанентным найменням – простым і складаным спалучэнням слоў з назоўнікамі у якасці ядзернага кампанента, якія найбольш поўна адпавядаюць патрабаванням аптымальнай даўжыні тэрміна і сэнсавай кампактнасці выказвання.

Літаратура

1. Горшкова, Т.М. К вопросу о природе терминологического словосочетания // Термин и слово (Предметная отнесенность и функционирование терминов). Межвузовский сборник. – Горький: Изд-во ГГУ им. Н.И. Лобачевского, 1983. – 139 с.
2. Виноградов, В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В.В. Виноградов. – М.: Наука, 1977. – 310 с.
3. Ожегов, С.И. Лексикология. Лексикография. Культура речи : учебное пособие для вузов / С.И. Ожегов. – М. : Высшая школа, 1974. – 352 с.
4. Лепешаў, І.Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы : вучэбны дапаможнік для філалагічных факультэтаў ВНУ. – Мінск: Вышэйшая школа, 1998. – 271 с.
5. Шанский, Н.М. Фразеология современного русского языка : учебное пособие для вузов / Н.М. Шанский. – М.: Высшая школа, 1985. – 160 с.
6. Сергеевнина, В.М. О методике выделения терминов // Термин и слово. – Горький: Изд-во ГГУ им. Н.И. Лобачевского, 1982. – С. 46–53.
7. Береснев, С.Д. О терминологической фразеологии // Вопросы частной лингвистики, вып. 29. Труды кафедры иностранных языков Свердловского государственного медицинского института, 1960. – С. 132–136.
8. Хаютин, А.Д. К вопросу о терминологической фразеологии / Материалы конференции “Актуальные вопросы современного языкознания и лингвистическое наследие Е.Д. Поливанова”. Т.1. Самарканд, Самаркандский государственный университет им. Алишара Навои, 1964. Тезисы докладов и сообщений межвузовской лингвистической конференции 9–15 сентября 1964 г. – С. 28–29.
9. Толикина, Е.Н. Термин в терминосистеме // Актуальные проблемы лексикологии. Тезисы докладов третьей лингвистической конференции 3–7 мая 1971 г. – Новосибирск : Новосибирский государственный университет, 1971. – С. 9–12.

10. Захарава, В.Г. Комплексная намінацыя тэрмінаполя “аўтамабілебудаванне” // Весці АН БССР. Серыя грамадскіх навук, № 1–2, 1984. – С. 97–103.

11. Даниленко, В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 247 с.

УДК 81'373

Л. М. Томіленко

Назви осіб за родом діяльності в українській перекладній лексикографії 1918–1933 рр.

У пропонованій статті розглянуто слова на позначення назв осіб за родом діяльності, що містяться в головних російсько-українських перекладних словниках 1918–1933 рр. Виокремлено основні групи цієї лексики, з'ясовано її словотвірні особливості. Зроблено порівняння із сучасними найменуваннями.

Назви осіб за родом діяльності, професією і т. ін. привертали й привертають увагу українських науковців. Зазначене питання знаходить висвітлення не лише в статтях, монографіях, дисертаційних працях тощо, а й у лексикографічній практиці. Крім загальномовних тлумачних, перекладних, орфографічних, граматичних та ін. словників, згадана лексика міститься в спеціально створених лексикографічних працях. Так, у передмові до «Словника-довідника назв осіб за видом діяльності» М.П. Годована зауважує, що упродовж останніх десятиріч «...помітним є розширення професійної спеціалізації соціуму у зв'язку з науково-технічним прогресом, розвитком науки, культури, освіти. Тому назріла нагальна потреба в зібранні й систематизації корпусу назв на позначення осіб за видом діяльності для збереження нормативності їх уживання та співвіднесеності з відповідниками в російській мові» [1, с. 3].

Наразі актуальною також є словотвірно-правописна проблема, пов'язана з відтворенням певних професійних назв. В останні роки чимало обговорень породжують, наприклад, назви осіб за родом діяльності з компонентом -вод (буряковод, голубовод, собаковод і т. ін.), -чик (-щик) (доменщик, наводчик, доставщик і т. ін.) (див., напр., монографію О. О. Тараненка [6]) як такі, що суперечать нормам